

Posudek doktorské práce

Autor práce: **Yasar Abu Ghosh**

Název práce: **Escaping Gypsiness: Work, Power and Identity in the Marginalization of Roma / Unikát cikánství: práce, moc a identity v marginalizaci Romů**

Místo a rok vypracování práce: **Ústav etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze 2008.**

Předmětem práce jsou strategie přežití, život, v němž se prolíná diskurs znevýhodnění a též marginalizace, která je na bázi symbolické i instrumentální překonávána různými praktikami. Autor práce si vybral ke svému zkoumání romské obyvatelstvo v malé jihočeské vesnici s fiktivním názvem Tercov. Vesnice byla v době komunistického režimu v izolovaném pohraničním pásmu, čítá 350 obyvatel, z nichž 90 jsou Romové žijící ve čtyřech rodinách. Yasar Abu Ghosh se při výzkumu zaměřuje především na Romy, ale jeho práce není primárně zaměřena na téma kulturní jinakosti.

Na Yasarových Abu Ghoshových přístupech oceňuji, že marginalizaci chápe jako kategorii relační a relativní. To, co je pro jednoho člověka okraj, nemusí být pro druhého. Dále oceňuji, že se nesnaží hledat v terénu otevřený diskurs o identitě tam, kde není, romantiku v prostředí, které není romantické, nenamlouvá si, že ho všichni jeho informátoři milují a střízlivě odhaduje, že kniha, kterou slíbil, že o nich napíše, je většinou lidí ze zkoumané populace lhostejná.

Pokud není sociální izolant, tak si i výzkumník ve zkoumaných komunitách najde lidi, s nimiž se mu dobře komunikuje a s některými si naopak nepadne do oka. Podobně to bylo i s Yasarem Abu Ghoshem a v práci jsou proto zachyceny osudy jen některých Romů a životní trajektorie jiných zůstaly neodhaleny. Vysoce realistické jsou i Abu Ghoshovy postřehy týkající se jazykové kompetence a využití romského jazyka při komunikaci s Romy v České republice.

Yasar Abu Ghosh v práci dobře ukazuje, že otázka marginalizace se týká oblastí, které jsou důležité pro ekonomiku rodiny. V této práci se jednalo o možnost privatizovat, získat půjčku, dlouhodobý úvěr, a další nástroje související se zlepšováním bydlení, což je kardinální zájem každé rodiny. Právě v těchto oblastech je blokování přístupu ke zdrojům a marginalizace opravdu důležitým tématem a já osobně vítám, že si to Yasar Abu Ghosh uvědomil.

Práce je vystavěna tak, že Yasar Abu Ghosh každou kapitolu uvede krátkým zobecňujícím vstupem a pak na jednotlivých epizodách ze života Romů v Tercově téma dokumentuje. Práce je rozdělena do čtyř tematických celků, z nichž první je věnován otázce sociálního vyloučení a skupinové koheze, druhý problematice nezaměstnanosti, třetí pracovním aktivitám a čtvrtý problematice ekonomické směny. Tyto hlavní tematické bloky jsou členěny na dílčí otázky, jejichž řešení je dokumentováno opět na dílčích případech. Některé dílčí otázky mají bezesporňá řešení, většina je s otevřeným koncem, několik má řešení, které pokládám za sporné. K jedné otázce se vyjádřím.

Zejména v první kapitole věnuje Yasar Abu Ghosh velkou pozornost nepřátelství, nebo rivalitě mezi domem 2 a 3, tedy mezi dvěma paneláky, ve kterých jsou Romové usídlení.

Yasar Abu Ghosh je přímo posedlý touto rivalitou a částečně i mocenskou dominancí, kdy úspěšnější skupina z jednoho paneláku má určitou moc nad tou méně úspěšnou z druhého paneláku. Yasar Abu Ghosh dobře analyzuje mechanismus dichotomizace, ale nejsem si jist, zda také dobře doceňuje dosah této dichotomizace.

Já osobně vnímám tuto rivalitu jako rivalitu o přístup ke zdrojům, která ale může docela dobře končit ve chvíli, kdy není třeba se před nikým předhánět. Obě skupiny mohou vzájemně pociťovat i určitou solidaritu, mohou kooperovat. Tuto kooperaci, pokud by existovala, by bylo pro autora obtížné zaznamenat, neboť právě jemu, jako příslušníku majority, je určeno, aby rozdíl mezi dvěma paneláky reflektoval. Yasar Abu Ghosh uvádí, že byl permanentně testován, zda ten rozdíl vnímá. Byl sledován, zda konverzuje s těmi druhými. To ovšem znamená, že si aktéři z toho lepšího domu diferencí nebyli jisti, že spíše než aby ji zakoušeli, ji chtěli demonstrovat na venek. Nebylo toto nepřátelství pouze hrou pro Yasara Abu Ghoshe a ostatní příslušníky majority? Není až příliš podobné hře dvou dětí, které se předhánějí před rodiči, pokud jim rodiče sdělili, že jim za odměnu něco dají? Z takové rivality může vzniknout spojenectví a oba rivalové mohou zakoušet vzájemnou blízkost, neboť je právě nutnost předhánět se staví do stejného postavení.

Velkou část práce věnuje autor problematice nezaměstnanosti, která je v Tercově u Romů téměř stoprocentní. Z biografí aktérů zajímavě vystupuje okolnost, že příčinou dlouhotrvající nezaměstnanosti řady Romů mohly být též problémy s občanstvím. Na to se již téměř zapomnělo. V práci zachycuje tři pracovní zkušenosti Romů, které podle mého názoru dobře vystihují situaci na pracovním trhu. Domnívám se ale, že by Yasar Abu Ghosh neměl ze tří případů dělat dalekosáhlé závěry. Jeho příklady však na druhou stranu dobře ukazují, že ne každému se tatáž práce vyplatí. Zároveň tato kapitola dokumentuje, že otevřený trh práce a zahraniční pracovníci neumožňují občanům České republiky účinně vyvíjet tlak na zaměstnavatele, aby lépe platil zaměstnancům prostě tím, že pracovníci za extrémně nízké mzdy nebudou k dispozici. Hrdost na práci a pracovní výsledky jsem u Romů zaznamenal stejně jako Yasar Abu Ghosh, přestože jsem si nemohl nikdy ověřit, do jaké míry jsou pouze deklarativní.

Práce na černo má samozřejmě jiná pravidla, než práce na pracovní smlouvu. Jak ukazuje Yasar Abu Ghosh, v případě tercovských Romů se jedná o peníze navíc a pravděpodobně i o peníze, které přicházejí nepravidelně. Zachází se s nimi tedy i trochu jinak, než s penězi ze sociálních dávek. Do jaké míry se jedná o specifikum této skupiny je otázka. Jistě postřehy autora nebudou v uvedené podobě platit v romských rodinách, kde je příjem z práce bez pracovní smlouvy celoroční a kalkuluje se s ním v každodenním rozpočtu. Otázka zacházení se statky, penězi a s tím související i půjčování a dlužení jsou v práci popsány na konkrétních ilustrativních příkladech.

Závěr práce v podstatě není závěrečným shrnutím, přestože v něm Yasar Abu Ghosh odpovídá na hypotetickou otázku, kterou zaznamenáváme v názvu práce a v úvodní kapitole. Autor pravděpodobně ani jinak nemohl. Čím více se blíží k závěru, tím více se práce stává spíše poznámkami z terénu, prepisy promluv, ukázkami konverzace. Četl jsem již řadu takových prací a takovou výstavbu textu oceňuji a považuji za užitečné takto uspořádanou práci číst. Ne vždy se však podaří takovou práci ukončit transparentním závěrem. Yasar Abu Ghosh ze své terénní zkušenosti vyvodil nejen závěry o jednání, ale i krátkou prognózu, že cikánství jako styl života je s chudobou nerozlučně spjata a tudíž při překonání této chudoby zákonitě zmizí. Cikáni jsou definováni jako prostorově i sociálně segregované společenství se špatnými podmínkami bydlení a s problémy se sociálními pracovníky. V tomto smyslu s Yasarem Abu Ghoshem souhlasím. Případá mi ovšem trochu banální končit práci tvrzením,

že pokud sociální případy budou zaměstnaní, tak nebudou nezaměstnaní a nebudou sociální případy. Pokud je cikánství sociální deprivace, tak skutečně nebudou cikány. Autor by ale do tohoto závěru neměl míchat slovo Rom a Romství, protože se tato kategorie, ať už je cokoli, nereprodukuje jen mezi těmi nejchudšími. Spíše naopak. Yasara Abu Ghoshe možná mate okolnost, že, jak říká, znaky identity uvnitř skupiny nenachází. Ale co když se identita naopak začíná deklarativně vyjevovat teprve se vzděláním a na základě určitého životního stylu. Romskou vlaječku s kolem si dávají na stoly ti, co už dávno nekočují a nejvíc romských písní znají ti, co už dávno nikde v osadě nezpívají. Co když se teprve po vybřednutí z Tercova těch pár nezaměstnaných, kteří mají pro Yasara Abu Ghoshe reprezentovat tak rozmanitou kategorii jako Romové, stane Romy? Téměř všichni teoretici nacionalismu a etnických identit se shodují v názoru, že národní a jim ekvivalentní vědomí se reprodukuje především ve středních společenských vrstvách a na nejnižší společenské vrstvy jsou tyto koncepty zpětně vztahovány a ty je teprve druhotně interiorizují. Prosim, aby autor vysvětlil, proč by tomu u Romů mělo být jinak.

Práce odpovídá požadavkům kladeným na doktorské práce. Autor prokazuje, že si umí pokládat relevantní otázky a na úrovni doktora historických věd oboru etnologie je řešit.

Práci doporučuji k obhajobě,

PhDr. Zdeněk Uherek, CSc.
oponent